

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.3.28>

Князєв С.В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Актуальність теми. Досудове розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері полягає у проведенні цілого комплексу слідчих (розшукових) дій (СРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) спрямованих на отримання доказів у кримінальному провадженні. Планування першочергових тактичних операцій повинно забезпечити вирішення завдань, спрямованих на пошук і збереження необхідних документів та інших предметів, що можуть мати значення речових доказів, щодо завданих розкраданням (чи іншим незаконним заволодінням, або нецільовим використанням) бюджетних коштів збитків. Тому, слідчі й організаційно-тактичні дії, що проводяться у зв'язку з цим, мають невідкладний характер.

Виклад основного матеріалу. У відповідності до ст. 223 КПК України СРД – це встановлені законом найбільш суттєві правила проведення, дотримання яких покликано забезпечити законність та обґрунтованість проведення СРД, досягнення їх мети та вирішення завдань кримінального провадження [9, с. 368]. Незважаючи на те, що законодавець у ч. 1 ст. 223 КПК України зазначає, що СРД є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, у науковій літературі немає єдності думок щодо сутності призначення таких як засобів кримінального процесуального доказування у досудовому розслідуванні.

Незважаючи на запровадження у КПК України окремої гл. 20 під назвою «Слідчі

(розшукові) дії» та надання визначення СРД (ст. 223 КПК України) [10], стаття, яка б закріплювала існуючі на сьогодні всі види СРД, досі відсутня, що спричиняє труднощі та дискусії як у наукових колах, так і в практичній діяльності, зокрема на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Крім цього, з прийняттям КПК України кримінальний процес поповнився рядом новел, однією з яких, стало запровадження, поряд зі СРД, «НСРД», як різновиду останніх, а їх процесуальному порядку проведення присвячено окрему гл. 21 КПК України.

Слідчі (розшукові) дії проводяться лише після внесення відповідних відомостей до ЄРДР (ч. 2 ст. 214 КПК України) і здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених цією частиною, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду) (ч. 3 ст. 214 КПК України) [10].

Як показує практика розслідування, частіше всього з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчі проводять огляд приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних (ст. 237 КПК України) [10]. Проведення будь-якого огляду, з одного боку, базується на загальних принципах, пра-

вилах й алгоритмі, розроблених наукою криміналістикою, а з іншого – є унікальним та специфічним з основного погляду на особливості того виду кримінального правопорушення, що стався та наслідки якого оглядаються. Тому знання особливостей огляду будь-якого кримінального правопорушення, а отже й пов'язаного з бюджетною сферою, стане у пригоді слідчим у їхній практичній діяльності.

Огляд ділянок місцевості, приміщень, об'єктів будівництва і реконструкції має ряд суттєвих особливостей. Безпосередньо дослідження обстановки на місці знаходження будівель і споруд проводиться методом візуального огляду з наступною фіксацією його результатів [16, с. 150–151]. Оглядом визначаються технічні характеристики будівель, інженерних споруд й стан конструктивних елементів. У процесі огляду здійснюються вимірювання, за допомогою яких встановлюються чисельні співвідношення між вимірюваними величинами. Здебільшого слідчий може стикнутися з такими двома ситуаціями – у місці, що оглядається, узагалі нічого немає (тобто підтверджується факт, що кошти не були використані на цілі, зазначені в документах), або певні приміщення чи недобудовані об'єкти, що свідчать про початок робіт, є в наявності. У першому випадку робочий етап більш простий і полягає в об'єктивному описі того, що бачить слідчий на певній території, яку оглядає. У другому випадку цей етап огляду вимагає від слідчого детально описати виявлені об'єкти (їхні розміри, характерні особливості, взаємне розташування, наявність під'їзних шляхів). За допомогою фіксації ілюструються ознаки та властивості досліджуваних об'єктів, що дозволяє робити висновки про їх стан у цілому [13, с. 131].

Результати анкетування практичних працівників засвідчили, що огляд документів та комп'ютерної техніки проводився майже у 90 % випадках. Однак вивчення кримінальних проваджень свідчить, що до цієї процесуальної дії слідчі ставляться формально,

складаючи протокол огляду документів через деякий час після його фактичного проведення та з процесуальними порушеннями.

Відмітимо, що огляд документів – це різновид СРД, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення і полягає у вивченні й дослідженні документів для виявлення та фіксації ознак, що надають документам значення речових доказів [8]. В процесі такого огляду необхідно перевіряти і встановлювати відповідність діючих форм документів, послідовність, повноту і правильність заповнення реквізитів, порядкової нумерації і наявності необхідних підписів. Шляхом співставлення господарської операції, відображеної в документі, з різними взаємопов'язаними показниками, подіями, визначається, чи була об'єктивна можливість її виникнення [2, с. 171–172; 17].

При розслідуванні розкрадань бюджетних коштів, вчинених способом закупівлі обладнання, товарів або послуг за завищеною ціною, крім внутрішньо-господарських документів, підлягає дослідженню документація, у тому числі у електронному вигляді, складання якої супроводжує здійснення закупівлі за державні кошти. Виходячи із процедури конкурсних торгів, регламентованих Законом України «Про публічні закупівлі» [15], до типових об'єктів пошуку слід віднести: 1) тендерну документацію; 2) документація щодо умов проведення публічних закупівель, що розробляється та затверджується замовником і оприлюднюється для вільного доступу на веб-порталі Уповноваженого органу та авторизованих електронних майданчиках; 3) договір про закупівлю; 4) договір, що укладається між замовником і учасником за результатами проведення процедури закупівлі та передбачає надання послуг, виконання робіт або набуття права власності на товари; 5) оголошення про проведення процедури закупівлі; 6) оголошення про проведення відкритих торгів, оголошення про проведення конкурентного діалогу; 7) файли (скріншоти) електронної

системи закупівель – інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує проведення процедур закупівель, створення, розміщення, оприлюднення та обмін інформацією і документами в електронному вигляді, до складу якої входять веб-портал Уповноваженого органу, авторизовані електронні майданчики, між якими забезпечено автоматичний обмін інформацією та документами; 8) річний план закупівель; 9) реєстр отриманих тендерних пропозицій; 10) протокол розкриття тендерних пропозицій; 11) протокол розгляду тендерних пропозицій; 12) повідомлення про намір укласти договір; 13) звіт про результати проведення процедури закупівлі; 14) повідомлення про внесення змін до договору; 15) звіт про укладені договори [5, с. 181–182].

Обшук також належать до першочергових СРД, оскільки своєчасне його проведення, а також якісна робота з документами є найважливішою особливістю розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Відповідно до ст. 234 КПК України, обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [10].

На тактику проведення обшуку впливають слідча ситуація та спосіб вчинення кримінального правопорушення. Тому перед обранням організаційних і тактичних прийомів проведення цієї слідчої дії слідчому потрібно вирішити низку завдань, а саме: визначити об'єкти, на яких слід проводити обшук (об'єкти обшуку); предмети та документи, які потрібно вилучати (об'єкти пошуку); послідовність і конкретні терміни проведення кожного обшуку. Відповідні завдання вирішуються на підставі аналізу матеріалів кримінального провадження. Необхідною умовою ефективного обшуку є якісна інформація, у якій можуть бути дані про: час появи в приміщенні розшукуваних

об'єктів; місце їх знаходження; їхні прикмети, упаковку; час переміщення.

За результатами аналізу практичної діяльності органів досудового розслідування, доцільно констатувати, що типовими початковими помилками, яких припускалися слідчі (детективи) ще на етапі звернення до слідчих суддів з клопотаннями про проведення обшуку в кримінальних провадженнях були:

1) викладена в клопотанні правова кваліфікація кримінального правопорушення суперечила підставам для проведення обшуку, оскільки документи та інші речові докази, які планували відшукати, не стосувалися кримінального правопорушення, у межах якого подавалося клопотання про проведення обшуку;

2) копії доданих до клопотання документів та інших матеріалів кримінального провадження, а також копія витягу з ЄСРД щодо кримінального провадження, у межах якого подавалося клопотання, належним чином не були засвідчені, а інколи були такими, що їх зміст взагалі неможливо встановити;

3) у клопотанні, у якому порушувалося питання про проведення обшуку не містилося конкретної вказівки на те, у якому саме приміщенні необхідно провести обшук та хто власник відповідного приміщення;

4) у клопотанні не вказувалося індивідуальних або родових характеристик документів, які планували відшукати.

Водночас, можна виділити проблемні питання, з якими стикнулися слідчі, детективи та прокурори при розгляді клопотання про обшук: тривалий строк розгляду клопотання (про що зазначають 21 % опитаних слідчих та прокурорів); відсутність, в разі необхідності, оперативності розгляду та прийняття судового рішення (27 %); розголошення відомостей, які не підлягають розголошенню на стадії досудового розслідування (32 %).

Надалі, після підготовчої стадії відбувається прибуття на місце обшуку і проникнення до приміщення, де він буде проводитись. Для того щоб проведення обшуку було несподіваним,

а підозрювані особи не мала змоги знищити будь-які сліди злочинної діяльності, необхідно швидко та несподівано заходити у приміщення, забезпечити з моменту прибуття на об'єкт спостереження за вікнами, іншими виходами, щоб нічого не було скинуто і ніхто не мав змоги покинути приміщення [1, с. 67].

Невідкладними діями слідчого після проникнення на місце обшуку є: пред'явлення службового посвідчення й ознайомлення з ухвалою слідчого судді про майбутній обшук, роз'яснення всім присутнім у приміщенні, де буде проводитись обшук, правила поведінки під час проведення цієї СРД; доручення членам слідчої групи швидко оглянути об'єкт для того, щоб з'ясувати, хто перебуває на об'єкті, й запобігти можливості будь-що заховати або знищити (документи, інформацію в електронному вигляді, гроші). Варто заборонити особам, які працюють на об'єкті обшуку, або іншим особам доторкатись до працюючих комп'ютерів, електронних носіїв інформації, не робити ніяких маніпуляцій із комп'ютерною технікою, якщо їх результат заздалегідь невідомий, у разі потреби видалити персонал в інше приміщення [14, с. 198]. Зазвичай, під час обшуку виявленню та вилученню підлягають: документи, які відображають законодавчі, нормативно-розпорядчі положення, що регламентують діяльність організацій державної та недержавної форм власності; посадові інструкції, накази про призначення на посаду тощо; установчі документи (статут, установчий договір, протоколи зборів вкладників, реєстраційне свідоцтво, ліцензія на заняття певним видом діяльності); бухгалтерсько-облікові документи (первинні облікові документи, головна книга чи обліковий баланс, журнали, ордери, відомості, реєстр, інвентаризаційні описи), а також такі, що підтверджують: прийняття рішення про використання бюджетних коштів; виконання рішення про використання бюджетних коштів; перерахування бюджетних коштів; документи органів державного контролю, на які покладено обов'язок щодо забезпечення

законності діяльності контролюючих організацій; грошові кошти та інше майно, здобуте злочинним шляхом; документи, що підтверджують право власності на майно; предмети й документи, які можуть містити сліди легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або мають інше значення для провадження (наприклад, банківські пластикові картки, платіжні квитанції); комп'ютери, периферійні пристрої до них, електронні носії інформації [19, с. 77].

Отже, під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері обшук повинен мати невідкладний (адже розслідування супроводжується подоланням протидії з боку владних осіб, структур, корумпованих працівників правоохоронних органів тощо), «груповий» (проводитись комплексно одночасно в різних місцях) та вибіркового характеру (не всі предмети мають значення для кримінального провадження) й відповідати вимозі раптовості.

У відповідності до ст. 224 КПК України, допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Порядок організації та проведення допиту на стадії досудового розслідування закріплено у ст. ст. 65, 95–97, 133, 223–226, 232, 256 КПК України [10].

Складним моментом при підготовці до допиту, є правильне визначення кола допитуваних осіб. Слідчому (оперативнику) необхідно застосовувати увесь професійний потенціал, знання та досвід, щоб забезпечити виконання завдань цієї СРД, позаяк підозрюваними у провадженнях відповідної категорії, зазвичай, є уповноважений керівник, як найбільш зацікавлена особа, та його підлеглі, від яких безпосередньо залежать виплати з державного бюджету та цільових фондів, особи, які можуть проводити фінансові операції, а також ними можуть бути перші заступники керівника, головний бухгалтер [11, с. 60–61].

У більшості випадках фігурують такі категорії допитуваних: 1) засновники й керівники

підприємств, установ, організацій; 2) головний бухгалтер; 3) працівники банківської установи, що відкривали й обслуговували рахунки підприємства, установи чи організації та надавали їм кредити; 4) особи, зазначені в документах, вилучених під час огляду чи обшуку, як партнери по бізнесу (договірні контрагенти); 5) інші особи, щодо яких наявна інформація про те, що вони володіють необхідними даними (колеги по роботі, секретарі, оператори, інший допоміжний персонал, родичі, друзі).

Загалом допит як СРД у кримінальних провадженнях, що пов'язані з розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, значною мірою визначається таким:

1) як відомо, механізм злочинної діяльності здебільшого характеризується наявністю різних складів кримінальних правопорушень (розкрадання, підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, службові зловживання, легалізація (відмивання) майна тощо). Це вимагає від слідчого комплексного підходу до організації допиту, формулювання постановочних питань з їх подальшим розв'язанням [6].

2) допитуваними, передусім, є особи, які мають спеціальну фінансово-економічну, юридичну, або професійну бухгалтерську підготовку [19; 20]. Такі особи здебільшого мають досвід роботи в органах місцевого самоврядування комерційних та фінансових органах, знають усі особливості й вади нормативного регулювання бухгалтерського обліку, податкової звітності, банківської справи, технологій здійснення фінансово-господарської діяльності, документообігу, порядку обліку й контролю. Допитувані відразу ж помічають непідготовленість слідчого, неконкретність і поверховий характер питань, що негативно позначається на ефективності допиту [6].

3) під час допитів доводиться сприймати специфічну термінологію (професійний сленг) й на жаль, відсутність належного досвіду та рівня пізнань у цій галузі, негативно

позначається на якості допиту. Втрата «нитки бесіди» через часто вживані незнайомі терміни призводить до того, що слідчий вчасно не може зорієнтуватись в слідчій ситуації, не ставить уточнююче запитання, не фіксує (пропускає, або недооцінює) корисну інформацію, яку, можливо, не бажаючи того, розпочинає надавати допитуваний [6].

4) метою допитів на початковому етапі розслідування є з'ясування загальної схеми здійснення тієї або іншої операції, розшифровка численних документів податкового та бухгалтерського обліку, рахунків й окремих цифрових записів.

На початку цієї слідчої дії необхідно використовувати такі прийоми, як, встановлення психологічного контакту, з'ясування біографічних даних, вільна бесіда. Після заповнення анкетної частини протоколу, свідку пропонується в формі довільної розповіді розповісти про факти, які цікавлять слідство. При проведенні допиту слідчий повинен ставити питання, які б уточнювали сказане допитуваним, а також спонукали на подальшу розповідь. Для цього, питання повинні відповідати наступним критеріям:

- бути конкретними, лаконічними та такими, що не допускали б подвійного тлумачення;
- не містити у своєму змісті інформацію, яка була б відповіддю на поставлене питання;
- бути логічними та послідовними (не переводити розмову з одного предмету на інший).

Під час допиту свідків, можуть виникнути наступні типові підвищеної складності ситуації: а) допитувана особа володіє необхідною інформацією, але приховує її; б) допитувана особа володіє необхідною інформацією, але навмисне її спотворює; в) допитувана особа сумлінно передає певні відомості, але інформація не відповідає дійсності (унаслідок спотворень сприйняття та особистісної реконструкції матеріалу в пам'яті суб'єкта); г) допитувана особа не володіє необхідною інформацією [7; 3].

На відміну від вищезазначених, за загальним правилом, першому допиту підозрюваного передусє процедура вручення письмового повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення у бюджетній сфері та роз'яснення прав підозрюваного (ст. 42, 276-278 КПК України). Допит підозрюваних варто базувати на їх розподілі на певні категорії [12, с. 73–79]: по-перше, замовники закупівель – службові особи органів державної влади, місцевого самоврядування, бюджетних установ; по-друге, службові особи підприємств-учасників процедури публічної закупівлі, які: використали фіктивні підприємства як посередників для штучного завищення цін на свої товари, роботи або послуги, а також для приховання кримінального правопорушення; застосували підроблені документи щодо відповідності кваліфікаційним критеріям учасника конкурсних торгів чи забезпечення пропозиції торгів (поруки, гарантійних листів, застави, задатку, депозиту); недоброякісно виконали роботи замовнику; запропонували (пообіцяли) або надали неправомірну вигоду службовій особі замовника публічної закупівлі за вчинення певних дій на користь конкретного учасника [16, с. 157].

Тактика допиту підозрюваних під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері полягає в наступному: 1) підготовка до допиту; 2) складання плану допиту з переліком питань, які слід з'ясувати; 3) підготовка всіх необхідних матеріалів кримінального провадження для пред'явлення допитуваному за потреби; 4) за наявності декількох підозрюваних починати допит слід із другорядних учасників кримінального правопорушення; 5) спочатку отримати показання щодо будь-яких доказів, а потім за необхідності пред'явити їх допитуваному як підтвердження сказаного ним; 6) пред'являти докази в порядку зростання, починаючи з менш значних до більш значних; 7) у разі вчинення кримінального правопорушення групою осіб виявити та використовувати під

час допиту обставини, що свідчать про зіткнення інтересів членів групи.

Водночас, вважаємо за необхідне навести типові властивості поведінки підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень у бюджетній сфері під час допиту, що можуть перешкоджати ефективному проведенню цієї СРД, зокрема: 1) штучність формально-логічної структури показань (показання надто «сухі», мають характер навмисне офіційної бесіди, не виходять за межі заздалегідь відомої слідчому інформації); 2) «відхід» від теми (допитуваний уникає надання прямих відповідей на конкретні запитання слідчого або ухиляється від висвітлення конкретних фактів, посилаючись на свою необізнаність або безпам'ятність). Вчені-криміналісти єдині у поглядах на доцільність застосування в ході допиту звуко-, відеозапису для мінімізації ймовірності зміни або відмови підозрюваного (обвинуваченого) від даних раніше показань. Звуко-, відеозапис також важливі для фіксації емоційного забарвлення фрази, інтонації (яка несе велику частину смислового навантаження), логіки побудови речень, часто вживаних специфічних технічних термінів (професіоналізмів) і можливо діалектних слів, чого не дозволяє зробити метод протоколювання [18, с. 55–56].

Під час проведення допиту в кримінальному провадженні розпочатому за фактом групового вчинення кримінального правопорушення в бюджетній сфері слідчий має встановити такі обставини: 1) склад групи чи злочинної організації, її функціональні ролі; хто є ініціатором створення та її керівником; хто з учасників належить до керівного складу; 2) протягом якого часу функціонував; коли кожен член формування увійшов до кримінального колективу і скільки часу перебував у його складі; як між собою були пов'язані члени злочинного формування; чи було розроблено спеціальний план захисту від викриття і хто його розробляв, у чому конкретно цей план полягав; чи існував зв'язок з корумпованими працівниками органів

влади та управління та в чому він конкретно полягав; 3) хто розробляв технологію виведення (заволодіння) бюджетними коштами та здійснював підготовчі заходи, у тому числі розподіляв ролі, навчав прийомам учинення кримінального правопорушення та способам їх приховування; хто розробив загальну лінію поведінки на слідстві, у разі розкриття протиправної діяльності, кому та які саме давали поради; хто розподіляв злочинні доходи.

В багатьох випадках під час проведення досудового розслідування у таких кримінальних провадженнях виникає потреба в проведенні одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, зокрема свідків, підозрюваних. Тут варто наголосити на складанні плану СРД, що є запорукою її правильної організації. Такий план має містити: 1) завдання одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб та перелік розбіжностей, причини яких повинні бути з'ясовані в під час СРД; 2) питання, які слід задати кожній з допитуваних осіб; 3) час і місце одночасного допиту; 4) маркери наявних доказів, що дозволяють піддати сумніву помилковій або неправдивій показання, й, відповідно, що підтверджують істинні показання; 5) перелік технічних засобів, необхідних для проведення одночасного допиту; 6) необхідні для виконання дії безпосередньо після проведення одночасного допиту (слід розробити декілька варіантів: перший, що має бути здійснений, коли одночасний допит досягнув успіху, та другий, коли він закінчився невдало) та ін. [4].

Основними тактичними прийомами підвищення ефективності тактики такого допиту в кримінальних провадженнях розпочатих за фактом вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері є: надання учасникам одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб ініціативи в дослідженні питань, з приводу яких виникли суперечності; розгляд спірних питань у зворотній послідовності розвитку подій; пред'явлення доказів для поживлення асоціативних зв'язків пам'яті; поділ предмета одночасного допиту на

частини; загострення суперечностей у показаннях допитуваних за менш значущими спірними обставинами; припинення брехні одного учасника з акцентуванням на правдивості іншого; уповільнений темп одночасного допиту; зміна черговості постановки питань. Слід пам'ятати і про доцільність залучення до проведення цієї процесуальної дії спеціаліста з метою розширення можливостей слідчого, прокурора в одержанні доказової інформації.

Висновки. Результати анкетування практичних працівників засвідчили, що огляд місцевості, документів та комп'ютерної техніки проводився майже у 90 % випадках. Однак вивчення кримінальних проваджень свідчить, що до цієї процесуальної дії слідчі ставляться формально, складаючи протокол огляду документів через деякий час після його фактичного проведення та з процесуальними порушеннями.

Обшук проводиться для виявлення речей і документів, визнання їх доказами, використання в процесі доказування, а також слугуватимуть в подальшому для розшуку майна підозрюваного з метою накладання арешту, проведення інших процесуальних дій. Під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері ця СРД повинна мати невідкладний (адже розслідування супроводжується подоланням протидії з боку владних осіб, структур, корумпованих працівників правоохоронних органів тощо), «груповий» (проводиться комплексно одночасно в різних місцях) та вибіркового характеру (не всі предмети мають значення для кримінального провадження) й відповідати вимозі раптовості.

Допит як СРД у кримінальних провадженнях, що пов'язані з розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, значною мірою визначається таким: 1) механізм злочинної діяльності здебільшого характеризується наявністю різних складів кримінальних правопорушень (розкрадання, службові зловживання, легалізація (відмивання) майна тощо), а це вимагає від слідчого комплексного підходу до організації допиту, формулювання

постановочних питань з їх подальшим розв'язанням; 2) допитуваними, передусім, є особи, які мають спеціальну фінансово-економічну, юридичну, або професійну бухгалтерську підготовку (такі особи здебільшого мають досвід роботи в органах місцевого самоврядування комерційних та фінансових органах, знають вади нормативного регулювання бухгалтерського обліку, податкової звітності, банківської справи, технологій здійснення фінансово-господарської діяльності, документообігу, порядку обліку й контролю) а тому, відразу ж помічають невідповідність слідчого,

неконкретність і поверховий характер питань, що негативно позначається на ефективності допиту; 3) під час допитів доводиться сприймати специфічну термінологію (професійний сленг) й несвоєчасне залучення спеціаліста, відсутність належного досвіду та рівня пізнань у цій галузі, негативно позначається на якості допиту; 4) метою допитів на початковому етапі розслідування є з'ясування загальної схеми здійснення тієї або іншої операції, розшифровка численних документів податкового та бухгалтерського обліку, рахунків й окремих цифрових записів.

Анотація

У статті розглянуто тактику проведення слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, допит) під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Під час огляду документів доцільно проводити криміналістичний аналіз в такому порядку: оцінка документа (чи має документ усі необхідні реквізити й формальні ознаки, у тому числі й подробиці); встановлення ознак повної або часткової подробиці документа та з'ясування достовірності його реквізитів. Така діяльність слідчого залежить від факторів об'єктивного (інформативність, зв'язок з іншими доказами) та суб'єктивного характеру (рівень сприйняття, оволодіння ним методикою розслідування, знання матеріалів провадження, залучення необхідних спеціалістів). Встановлено, що на тактику проведення обшуку впливає слідча ситуація та спосіб вчинення кримінального правопорушення. Перед обранням організаційних і тактичних прийомів проведення цієї слідчої дії слідчому потрібно вирішити низку завдань, а саме: визначити об'єкти, на яких слід проводити обшук (об'єкти обшуку); предмети та документи, які потрібно вилучати (об'єкти пошуку); послідовність і конкретні терміни проведення кожного обшуку. Відповідні завдання вирішуються на підставі аналізу матеріалів кримінального провадження. Необхідною умовою ефективного обшуку є якісна інформація, у якій можуть бути дані про: час появи в приміщенні розшукуваних об'єктів; місце їх знаходження; їхні прикмети, упаковку; час переміщення. З'ясовано, що у більшості випадках під час проведення допиту фігурують такі категорії допитуваних: засновники й керівники підприємств, установ, організацій; головний бухгалтер; працівники банківської установи, що відкривали й обслуговували рахунки підприємства, установи чи організації та надавали їм кредити; особи, зазначені в документах, вилучених під час огляду чи обшуку, як партнери по бізнесу (договірні контрагенти); інші особи, щодо яких наявна інформація про те, що вони володіють необхідними даними (колеги по роботі, секретарі, оператори, інший допоміжний персонал, родичі, друзі). Сформовано типові слідчі ситуації допиту, тактичні рекомендації щодо проведення цієї процесуальної дії в умовах конфліктності та під час одночасного допиту двох і більше осіб.

Ключові слова: розслідування, слідчі дії, фіксація, розшук, бюджет, кошти, огляд, обшук, виявлення, вилучення, допит.

Kniaziev S.V. Peculiarities of conducting investigative (search) actions during the investigation of criminal offenses in the budgetary sphere

Summary

The article discusses the tactics of conducting investigative (search) actions (survey, search, interrogation) during the investigation of criminal offenses in the budgetary sphere. During the inspection of documents, it is advisable to carry out a forensic analysis in the following order: evaluation of the document (does the document have all the necessary details and formal signs, including forgeries); establishing signs of complete or partial forgery of a document and clarifying the authenticity of its details. Such activities of the investigator depend on factors of an objective (informativeness, connection with other evidence) and subjective factors (level of perception, mastery of investigation methods, knowledge of the proceedings, involvement of necessary specialists). It has been established that the investigative situation and the method of committing a criminal offense affect the search tactics. Before choosing the organizational and tactical methods of conducting this investigative action, the investigator needs to solve a number of tasks, namely: determine the objects that should be searched (objects of the search); items and documents to be removed (search objects); the sequence and specific terms of conducting each search. The corresponding tasks are solved on the basis of the analysis of the materials of the criminal proceedings. A necessary condition for an effective search is high-quality information, which may include data on: the time of appearance of the wanted objects in the premises; their location; their signs, packaging; moving time. It was found that in most cases during the interrogation, the following categories of interrogators appear: founders and heads of enterprises, institutions, organizations; chief accountant; employees of a banking institution who opened and serviced accounts of enterprises, institutions or organizations and granted them loans; persons indicated in the documents seized during the inspection or search as business partners (contractual counterparties); other persons for whom there is information that they possess the necessary data (colleagues, secretaries, operators, other support staff, relatives, friends). Typical investigative situations of interrogation, tactical recommendations for carrying out this procedural action in conflict conditions and during simultaneous interrogation of two or more persons have been formed.

Key words: investigation, investigative actions, fixation, search, budget, funds, review, search, detection, seizure, interrogation.

Список використаних джерел:

1. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навч. посіб. Харків, 2017 152 с.
2. Бруско К. М. Розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Маріуполь, 2021. 246 с.
3. Воробей О. В. Особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях щодо діяльності конвертаційних центрів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 159–162.
4. Жалдак І. А. Актуальні питання тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 304–311.
5. Камишанський О. Ю. Особливості методик розслідування розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 281 с.
6. Клименко О. В. Тактика проведення допиту під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок ухилення від сплати податків. *Київський часопис права*. 2021 № 4. С. 294–299.

7. Конспект лекцій з дисципліни «Юридична психологія» / укл. С. Г. Головка. Київ, 2016 URL: <http://divovo.in.ua/konspekt-lekcij-z-disciplini-yuridichna-psihologiya.html?page=6>.
8. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень щодо підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців: метод. реком. / Саковський А. А., Мировська А. В., Нечеснюк М. В. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 57 с.
9. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
11. Марущак О. А. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та основні засади їх розслідування: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2017. 222 с.
12. Меденцев А. М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері держаних закупівель : навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2017. 96 с.
13. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків: Право, 2016 928 с.
14. Пашинська І. В. Теоретико-методологічні основи розслідування організованої злочинності у сфері господарської діяльності: дис. ... докт. філос. 081 – Право. Харків. 2023. 296 с.
15. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
16. Сара О. В. Методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва: дис. ... докт. філос. 081 – Право. Одеса. 2023 249 с.
17. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності. URL: <https://infopedia.su/6xa3ce.html>
18. Туркевич В. К. Деякі особливості допиту обвинувачених у справах про хабарництво. *Вісник Київського університету*. 1987. №7. С. 53-57.
19. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.
20. Чернявський С. С., Користін О. Є. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : навч. посіб. Київ, 2010. 256 с.